

עין יצחק

פינת ההלכה השבועית

מאת מרן הראשון לציון

הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א

בעל ה'ילקוט יוסף'

פר' שמיני תשפ"ג

הדברים נמסרו ביום ג' ערב שביעי של פסח, כ' ניסן תשפ"ג

עריכה: הרב יצחק קורלנסקי

צְלִיַּית בְּשָׂר בְּחָג

באיזה אופן מותר להבעיר אש ביום-טוב? | האם מותר להצית אש חדשה על ידי גפרור? | העברת אש בנייר שכתובים עליו אותיות | עישון סיגריות עם כיתוב | האם מותר לזלף טיפות מים על גבי הגחלים? | השימוש מנגל חשמלי | אמירה לגוי שידליק עבורו | האם מותר לנפנף וליצור רוח על גבי הגחלים? | העברת גחלים מצד לצד | כיבוי וטלטול לאחר הצלייה

זילוף טיפות מים על גבי הגחלים

פעמים נוספים טיפות שומן מהבשר על גבי הגחלים והשומן מבעיר את האש, והבשר נחרך ואינו נצלה טוב, והעצה היא לזלף טיפות מים על גבי הגחלים, ודבר זה מותר אף ביום-טוב, דאף על פי שבזילוף המים הוא גורם לכיבוי הגחלים, מכל מקום כיון שעושה כן לצורך צליית הבשר, מותר, וכשם שהתירו להבעיר מאש לאש לצורך אוכל נפש, כך התירו גם כיבוי לצורך אוכל נפש, וכפי שכתב הרא"ש (ביצה פ"ב סי' יט) שאם מבשל ביום-טוב ואי אפשר להציל או לבשל הקדירה בענין אחר אלא רק כשיכבה, מותר לכבות, וכן כתב הרשב"א (ביצה כב ע"א, וכן בעבודת הקודש, בית מועד שער ב), המרדכי (ביצה סי' תרפא), הר"ן (שם יא ע"ב) והטור (סי' תקיד), והבי"א הרמ"א (שם סי' א, וראה בילקוט יוסף הל' י"ט, תשע"ט, סי' תקח) להלכה, שכיבוי לצורך אוכל נפש מותר, כשם שמותר להבעיר מאש לאש לצורך אוכל נפש.

ועוד, שלדעת מרן השולחן ערוך (סי' שטז ס"ח וסי' שלד סכ"ז) הלכה כרבי שמעון (שבת עג ע"ב, צג ע"ב חגיגה י ע"א, ובתוס') ש"מלאכה שאינה צריכה לגופה" [מלאכה שנעשית לתכלית שונה מהתכלית שלשמה נעשתה במלאכת המשכן] אסורה רק מדרבנן, ולא כדעת רבי יהודה בגמרא שם שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב כפי שפסק הרמב"ם (הל' שבת פ"א ה"ז), אלא כדעת רוב הראשונים שפטור אבל אסור רק מדרבנן.

ובנידון שלנו שמזלף מעט מים על גבי הגחלים, הרי זה בגדר מלאכה שאינה צריכה לגופה, כי אינו צריך לכבות כדי לעשות פחמים ולהשתמש בפחם אחר כך, שהוא אסור ביום-טוב, כמבואר במשנה (ביצה לב ע"א, ובשו"ע סי' תקב ס"א), אלא כדי שהבשר לא ישרף, ולכן בכהאי גוונא מותר לזלף מעט מים.

מנגל חשמלי

כמו כן במנגל חשמלי שעליו צולים הבשר, מותר לזלף מים בכדי לצנן את גופי החימום, לפי שאין שם גחלי אש מעצים, ואינו מתכוין לעשות גחלים. אך אסור להדליק המנגל החשמלי ביום-טוב, שהוא מוליד אש חדשה, וכשם שאסור להדליק חשמל, אלא אם רוצה יכוין 'שעון-שבת' מערב יום-טוב, שידלק בשעה הרצויה לו לצלייה, וכן בגמר השימוש יכבה מאליו על ידי השעון, אך לא שילדיק או יכבה בעצמו.

שאלה: כאשר צולים בשר על האש ביום-טוב, לצורך סעודת יום-טוב, האם מותר לזלף מעט מים על גבי הגחלים לצורך הצלייה, וכן לנפנף ולעשות רוח בכדי להגביר את כח הגחלים כדי לצלות את הבשר?

איסור הבערת אש חדשה ביום-טוב

תשובה: ראשית, ברור שאת ליבוי הגחלים מותר לעשות רק על ידי הבערה מאש לאש, דהיינו מאש שכבר מצויה ודולקת, אך לא להמציא אש חדשה, כמבואר בגמרא (ביצה לג ע"א, לז ע"א, שו"ע סי' תקב ס"א) שאסור להבעיר אש חדשה ביום-טוב, שהוא מוליד דבר חדש ודומה למלאכה חדשה שאסור.

הצתת אש על ידי גפרור

ואף על ידי גפרורים אסור להצית אש חדשה, אלא רק בהבערה מאש מצויה, כפי שעלתה הסכמת כל הפוסקים שדין הגפרורים כדין אש חדשה, כמו שכתב הגאון רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"ב או"ח סי' נב), זכר נתן (הלכות יום-טוב אות מה), תעלומות לב (ה"ג סי' ט), הגאון המהרש"ם בספרו דעת תורה (סי' תקב), שו"ת שואל ונשאל (ח"ט סי' לג), שו"ת בית שערים (או"ח סי' רנו) ועוד אחרונים, לאפוקי ממה שכתב בשו"ת כרם חמר - לרבי אברהם אנקאווא (ליוורנו תרכ"ט, ח"ב סי' צו) שנטה קו להקל בגפרורים, שכביכול עצור שם כח האש ואין בחיכוך הגפרור הצתת אש חדשה, אך כבר דחו את דבריו ולמעשה גם בהדלקה על ידי גפרורים נחשב הדלת אש חדשה, ולכן יש לקחת מאש אחרת.

העברת אש על ידי נייר שכתובים עליו אותיות

יש מקפידים שלא לקחת ביום-טוב נייר שכתובים עליו אותיות ולהדליק דרכו מאש לאש, שעל ידי כך הרי הוא מוחק את האותיות. אך באמת אין חשש בכך, שכבר כתב האור שמח (הל' שבת פכ"ג ה"ב) שדרך מלאכת מוחק היא שהנייר עצמו נשאר ורק מוחק את הכתב, אך כאשר הנייר נשרף והאותיות פורחות באויר, אין זה דרך מלאכת מוחק, ועל כן מעיקר הדין אין בזה משום איסור מוחק.

ומטעם זה יש להתיר לעשן סיגריות ביום-טוב אף כאשר מודפסות אותיות שונות על גבי הסיגריות, ועל ידי העישון הן נשרפות ונמחקות, מותר. והרוצה להחמיר על עצמו לעשן עד מקום האותיות תבוא עליו ברכה, אך מעיקר הדין מותר, כי אין זו דרך מלאכה.

אמירה לגוי שידליק עבורו

מי ששכח להפעיל 'שעון-שבת' מערב יום-טוב להדלקת המנגל החשמלי ביום-טוב, מותר לו לומר לגוי להדליק עבורו, במקום צורך שמחת יום-טוב. ואף שיש מי שאסר בזה, מכל מקום העיקר לדינא להתיר. כי איסור הולדת אש ביום-טוב הוא מדרבנן, שהוא מוליד דבר חדש ודומה למלאכה חדשה שאסור, ועל כן במקום מצוה, כגון לצורך סעודת יום-טוב וכיו"ב, מותר לומר לגוי שיעשה כן בשבילו, כמבואר בשו"ע (סי' שז ס"ה) ששבות דשבות במקום מצוה מותר, והוא הדין בזה, שההדלקה היא שבות מדרבנן, והאמירה לגוי היא שבות מדרבנן, ובמקום מצוה מותר.

נפנוף ויצירת רוח על גבי הגחלים

על פי האמור, בעת הצלייה מותר לנופף בקרטון וכיו"ב, למרות שגורם לכיבוי הגחלים במעט ולאחר מכן הגחלים בוערות ביתר

שאת, כי הוא לצורך אוכל נפש, ומטרתו היא שהבשר לא יחרך מהאש. והאיסור הוא דוקא במפוח מיוחד, כמבואר בגמרא (ביצה לד ע"א) משום שדומה למלאכת אומן, וכן פסק בשו"ע (סי' תקב ס"א), אך כשעושה שלא בכלי אומנות אלא על ידי קרטון וכדו' אין איסור בכך.

העברת גחלים מצד לצד

מותר להעביר ביום-טוב גחלים בוערות מצד אחד לצד השני, לצורך צליית הבשר, אף על פי שעל ידי כך הם נכבים מעט, כיון שאינו מתכוין לכיבויים ואף אינו בגדר 'פסיק רישא', ולא בהכרח שיכבו.

כיבוי וטלטול אחר הצלייה

לאחר הצלייה וגמר השימוש בגחלים אסור לכבותם, אלא יניחם עד שיכבו מאליהם, ויבודד את האש ויזהר מאד מאד שלא יגרום ח"ו לשריפה. אך מותר לטלטל את המתקן עליו צלו את הבשר, כי נחשב הוא ל"כלי שמלאכתו להיתר" ביום-טוב.

הדברים נמסרו ביום ו' עש"ק חוה"מ פסח, ט"ז ניסן תשפ"ג

מי-הפְּנֵת וְהַחֵלֵב בַּפֶּסַח

הלכה למעשה | נימוקי היתר | ריבוי החומרות בפסח | האם נכון להחמיר על חשבון שמחת יו"ט? | שתיית חלב בפסח | להקת הפוסקים המתירים | מיעוט הפוסקים האוסרים

נימוקי היתר

אולם בשו"ת ספר יהושע (סי' ה) כתב להגאון רבי יעקב מליסא, במה שנהגו בזמנו לטחון תבואה ליד הנהר, דיח לומר שלא גזרו חמץ בפסח במשהו אלא במקום שיכול לבוא לידי חימוץ, אך בנהר גדול מותר. וכן כתב בספר יד יהודה (הלכות מליחה, בהשמטות). ולפי זה גם לגבי הכינרת, הרי ככל שישפכו שם שיירי בירה ופירורי חמץ, לעולם לא יגיע לידי נתינת טעם, ובזה לא גזרו לומר שחמץ בפסח אסור במשהו ושאפילו באלף אינו בטל.

ויש לצרף גם את סברת הריטב"א (עבודה זרה מז ע"א) בשם הרמב"ן, שלא אסרו חמץ בפסח במשהו אלא במים תלושים, אבל במים מחוברים אינם נאסרים במשהו. וכן כתב בשו"ת שערי דעה. וגם יש לצרף את סברת רבינו תם, הרז"ה בעל המאור, שאלתות דרב אחאי גאון, הסוברים שחמץ אפילו בפסח עצמו בטל בשישים.

ואף שהפרי מגדים כתב שאינו מועיל לצרף סברא שלא הובאה בשולחן ערוך, וכן כתב הגאון רבי שלמה קלוגר, ובנידון דידן הרי סברת רבינו תם דחמץ בפסח בטל בשישים, לא הוזכרה בשולחן ערוך, והאיך נוכל לצרפה. אלא שבהגהות יד אברהם כתב שמועיל לצרף לספק ספיקא גם סברא שלא הובאה בשולחן ערוך. ולכן ניתן לצרף ג' סברות הנ"ל: א. שלא אסרו חמץ בפסח במשהו אלא במקום שיכול לבוא לידי חימוץ ולידי נתינת טעם, אך בנהר גדול או הכנרת, לעולם אינו יכול לבוא לידי כך ולא אסרו. ב. הסוברים שחמץ בפסח בטל בשישים. ג. הסוברים שלא אסרו חמץ בפסח במשהו אלא בתלושים, אבל במחוברים אינם נאסרים.

ריבוי החומרות בפסח

יש לדעת שבכל נושא ריבוי החומרות בפסח, שאמנם עם ישראל קדושים אוהבים להחמיר, וכל המרבה בפסח הרי זה משובח, אבל על כולנה יש להקפיד להחמיר יתירה מכך במידות בין אדם לחבירו, בדברים החשובים בהרבה. ובשיחות הר"ן (אות רלה) כתב שאף אם יכין מים קודם פסח, הרי קשה לשמור היטב את המים, שלא יחמיץ בהם פירור חמץ, ולכן היה רגיל מתחילה לקחת מי מעיין שהם מתחדשים בכל עת, אבל אחר כך ראה שלא זו הדרך אשר בחר ה', וכתב שאין צריכים לחפש אחר חומרות יתירות, אפילו בפסח, רק

שאלה: כידוע, שנה זו היתה שנה גשומה, מבורכת בגשמים, ומפלט הכנרת - ברוך ה' - עלה באופן משמעותי, ולפי המצב כיום, מי הכנרת מגיעים לא רק לערי הגליל, אלא אף לירושלים, דרך המוביל הארצי, ורק בשנה שחונה, שלא יורדים הרבה גשמים, המים מגיעים לירושלים מבארות מי תהום שבראש העין.

בעקבות כך, מתעוררת גם בחלקים נוספים ברחבי הארץ שאלת היתר השימוש במי הכנרת בחג הפסח, לשתותם ולבשל בהם, שכן יש לחוש שזרקו שם חמץ. ואמנם פירורי חמץ שהשליכו לשם לפני פסח, כדי לדוג דגים וכיו"ב, הרי זה בטל בכמה אלפי אלפים, וכיון שנתבטל שוב אינו חוזר וניעור. הבעיה היא שאף בפסח עצמו ישנם שמשליכים לשם פירורי לחם או שיירי בירה וכיו"ב, האם מותר מותר לשתות ממים המגיעים מהכנרת בפסח?

הלכה למעשה

תשובה: מותר לכתחילה לשתות בפסח ממי הכנרת והמוביל הארצי, ולבשל ולאפות בהם בלי שום פקפוק, ודין זה הוא בין לספרדים ובין לאשכנזים ויש שמתחסדים עם קונם ונוהגים לשאוב מים קודם פסח ולסננם יפה כדי להשתמש בהם לכל ימי הפסח לשתיה ולבישול, והנוהגים כן תבוא עליהם ברכה, אך מעיקר הדין אין צריך להחמיר בזה, וכל שכן לרחיצה ולשטיפת כלים, שאין שום מקום להחמיר בהם.

חילוק בחמץ לפני פסח לתוך הפסח

מקור הדברים הוא בדברי הראשונים. בשבלי הלקט (סימן ריז) כתב שפעם אחת מצאו בפסח לחם חמץ בתוך בור המים, ואסרו לשתות ממימי הבאר בפסח. גם בספר הרוקח (סי' רצא, הובא בטור סי' תסז) כתב שמעשה שהגעילו יורה של חמץ ונשפכו המים המוחמצים לתוך הבור בפסח, ואסרו לשאוב מים מהבאר בפסח, שהחמץ בפסח אסור אפילו במשהו, וכן אם נפל חמץ לבאר, המים אסורים. ומטעם זה יש המחמירים ומכנינים מים מערב פסח, כי כל מה שהתערב קודם הפסח אינו חוזר וניעור (שו"ע סימן תמז ס"ד). ולפי זה, לכאורה, אם נופל חמץ בפסח עצמו וממשיכים לשאוב ממי הכנרת בפסח, והמים המגיעים לבתים הם מהכנרת, לכאורה יש כאן תערובת של חמץ האסור.

לילך בדרך אבותינו ורבותינו הקדמונים, ולא ניתנה התורה למלאכי השרת. ובשביל זה עזבו העולם חכמת הדקדוק ואינם עוסקים בו כלל, כי דקדוק אין צריכים כלל, וגם לא לדקדק מדאי לבקש חומרות יתרות. ועיקר העבודה באמת הוא תמימות ופשיטות להרבות בתורה ובתפילה ומעשים טובים. והמשיך הר"ן והוסיף שהלואי שנזכה לקיים את כל מצוות התורה כפשוטן ממש בלי שום חומרות, ואין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו (ע"ז ג ע"א), ולא נתנה התורה למלאכי השרת (שבת פח ע"ב, יומא ל ע"א). וגם על אלו המבליים זמן בשביל נקיות יתר ומאריכים בביהכ"ס, הקפיד הר"ן מאד, כי לא נתנה תורה למלאכי השרת, ואין צריך להחמיר יותר מן הדין.

האם נכון להחמיר על חשבון שמחת יו"ט?

ושמעתי שהגאון רבי בן-ציון אבא-שאול זצ"ל היה מייעץ לתלמידיו, שכיון שהאריז"ל הבטיח שמי שלא יכשל במשהו חמץ בחג הפסח, מובטח לו שיזכה לסייעתא דשמיא שלא יחטא כל השנה, ולכן היה מייעץ להם לעשות כל טעדי שבעולם כדי לזכות להבטחת האריז"ל, ומשום כך לא היה בא לפיו כל ימי הפסח שום דבר מאכל שנעשה בחוץ, ואפילו מצות לא היה אוכל רק בצמצום גדול, שיעורי כזית החייבים לאכול לביל הסדר, ואחר כך כזית אחת לחיוב פת בשבת וביום טוב, ולא היה משתמש בשום תבלין, והכל כדי לזכות להבטחתו של רבינו האריז"ל. אך יש לשים לב שלא יבוא כל זה על חשבון מצות שמחת יו"ט. ונמצא חומרו - קולו. ורוב ככל רבותינו לא נהגו להחמיר בכל אלו כולם, ודי לך במה שאסרה התורה ובמה שאסרו חכמים. ויתפלל על כך להשי"ת שיצילהו ממשהו חמץ.

ובשו"ת דברי חיים (תשובות נוספות, סי ד) כתב למחותנו שנהג שלא לאכול מצות ולא שום תבשיל בחג המצות, שלא נכון הדבר לנהוג כך בזמנינו שהדור חלש, ויש שמחמת כן מתבטל משמחת יום טוב. ובשערי תשובה (סימן תקיא סק"ה) הביא על זקנו החכם צבי, שגזרו עליו חכמי זמנו להתיר את מנהגו שהיה נוהג שלא לשאוף טבא"ק ביום טוב, כדי שלא לבטל עונג יום טוב. וכל שכן לנידון דיון, שלא לאכול דברים רבים ביום טוב, שהוא צער גדול, ואם לפי ההלכה מותר ואין בכך שום ספק לכל הדיעות, מחוייב להתיר לו.

ולכן להלכה למעשה, מותר להשתמש במים המגיעים מהכנרת דרך המוביל הארצי, הן לירושלים והן לגליל, ואפילו אם יודע שיש שם שיירי בירה ופירורי חמץ וכיו"ב, אפילו הכי מותר, וכמבואר.

שתיית חלב בפסח

יש המחמירים שלא לשתות חלב בכל שבעת ימי חג הפסח, ואפילו בהמה של גוי, שמא הגוי האכילה חמץ, וחלב זה נוצר מחמץ זה, אולם לפי ההלכה מותר, כפי שכתב בשו"ת בית אפרים (או"ח סוף סימן לה) שנסאל בענין חלב שנלקח מבהמת גוי, והשיב שאין כאן בית מיוחד, וחמץ אסרה התורה ולא חלב, וכן כתב אחיו בשערי תשובה (סוף סימן תמח). וכן העלה להתיר בשו"ת מחנה חיים (יו"ד סימן כ-כא). וכן כתב הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל בשו"ת הר צבי (חלק אורח חיים). וגם בספר מגן האלף (סימן תמח סק"י) כתב לענין חלב שנחלב בפסח והבהמות אוכלות חמץ אצל הנכרי, שמדינא מותר, כי 'זה זה גורם' מותר, (עי' עבודה זרה מ"ב, פסחים כו ע"ב), דהיינו דבר שנוצר בשני גורמים, אחד אסור ואחד מותר, וכמו כן החלב בפסח, שמלבד החמץ, גם שאר הדברים שאוכלת הבהמה, גורמים ליצירת החלב, ופנים חדשות באו לכאן.

בספר חיי אדם (נשמת אדם סימן ט) כתב ששמע שיש מקום להחמיר בזה על פי מה שכתב המגן אברהם (סימן תמה) ש'זה זה גורם' אסור בפסח, אך כתב שיש לדחות, שלא כתב המגן אברהם אלא לענין 'שבח עצים בפת' (עי' פסחים כו ע"ב ושו"ע יו"ד סי' קמב ס"ד), דהיינו פת שנאפתה בחום שנוצר על ידי איסורי הנאה, הפת אסורה, מפני שנאפתה ונשתבחה על ידי עצים של איסורי הנאה, אבל בשאר דברים שאינם בעין, 'זה זה גורם' מותר, וכמבואר במגן אברהם (סימן תמב סק"ט). ולא החמירו האוסרים אלא בבהמה שנתפטמה כל ימיה רק באיסורי הנאה, וזה לא תמצא בחמץ, שהרי כל השנה - שעת היתר היא בחמץ, וגם אוכלת מאכלים אחרים, ולכן אפילו באותו יום שאכלה חמץ, החלב מותר.

להקת הפוסקים המתירים

כמו כן, הפרי מגדים (סוף סימן תמז וסי' תמח) כתב שהמנהג להתיר לשתות חלב, אפילו אם אכלה הפרה חמץ בפסח, וכן כתב בספר שערי רחמים בשם הגאון רבי חיים מוואלוז'ין, הביאו בשדי חמד (ח"ו סימן ב אות ד), וכן כתב בספר יד יהודה (הל' שחיטה, בסוף הספר), וכן כתב בשו"ת תורת חסד מלובלין (או"ח סימן כא), שו"ת חסד לאברהם (תאומים, מהדו"ת או"ח סי' מח), הגאון רבי שלמה קלוגר בשו"ת שנות חיים (סי' ש), שו"ת יהודה יעלה (אסאד, או"ח סי' קכז, אה"ע ר"ס רנה) העלה גם כן להתיר החלב של בהמת גוי שאוכלת חמץ בפסח, והסתמך גם על הגר"ש קלוגר שכתב לחזק דברי תשובת בית אפרים הנ"ל. גם מהר"ם בנעט בשו"ת פרשת מרדכי (או"ח סי' כב) כתב שהנוהגים היתר יש להם על מה שיסמוכו. וכן כתב בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סימן פה), ובספר ישועות יעקב (סימן תמח) כתב שהוא מורה ובא להתיר החלב.

מיעוט הפוסקים האוסרים

ואמנם יש פוסקים האוסרים, כמו בשו"ת הרמ"ץ (או"ח סי' כח) שכתב לפקפק בזה, דשמא דוקא חמץ שחרכו באש קודם זמנו, היינו לפני שעה שישיית, הרי הוא מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו, היינו לאחר תחילת שעה שישיית (פסחים כא ע"ב, שו"ע סי' תמב ס"ט וסי' תמה ס"ב), כיון שבשעה שחל איסור חמץ אינו אלא כעפר בעלמא, מה שאין כן בפסח עצמו, וכן כתב בשו"ת זית רענן (דף ז) ובשו"ת חלקת יואב (מהדו"ת סימן כ). אולם כאמור, הרבה אחרונים הסכימו להתיר.

חומרא יתירה

ובשו"ת גורן דוד (סימן לה) הביא דברי שו"ת תשובה מאהבה (ח"ג סימן שכה) שהחמיר על עצמו, וכתב להוכיח מדבריו שאין אחד מכל גאוני פראג בימי הנודע ביהודה שחשש לכך. ואמנם הגאון רבי חיים פלאג'י בשו"ת לב חיים (ח"ג סימן קיז) ובספר רוח חיים (סימן תמח סק"ד) ובמועד לכל חי (סימן ב אות כב) כתב להחמיר שלא לשתות חלב מבהמת גוי בפסח, וכן בלחם הפנים על הקיצור שלחן ערוך (סימן קיז). אולם הגאון רבי אליהו מני (מע' פ אות ז) ציין על כך את דברי תשובה מאהבה הנ"ל שטרח ויגע למצוא צד איסור בזה עד שהעלה שבעל נפש יחמיר לעצמו, אך מצד הדין מותר. גם בבן איש חי (אות מב) כתב שלא ישתה חלב בפסח מבהמת גוי, שמא האכילה חמץ. אמנם חומרא יתירה היא, ורוב ככל הפוסקים הקילו בכך.

ולכן להלכה מותר חלב בפסח, אף אם יודע שהבהמה אכלה חמץ בפסח עצמו, ואף בהמת ישראל שהאכילה חמץ נגד דין התורה וההלכה, כי 'זה זה גורם' מותר.